

ЛІТЕРАТУРА

1. Энциклопедия юридической психологии /Под общ. ред. А.М. Столяренко. –М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. –607 с.
2. Ратинов А.Р. Личность преступника как объект психологического исследования. –М., 1979. –186 с.

3. Пастушеня А.Н. Криминогенная сущность личности преступника: Методология познания и психологическая концепция. –Минск, 1998. –154 с.
4. Малкина-Пых И.Г. Психология поведения жертвы. –М.: Изд-во «Эксмо», 2006. –1008 с.

Надійшла до редколегії 25.10.2006

МИЛорадова Н.Э. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА

Рассмотрены и проанализированы некоторые психологические аспекты преступного поведения и особенности личности преступника, а также психологические составляющие системы «преступник-преступление-жертва».

MILORADOVA N.E. PSYCHOLOGICAL FEATURES FOR STUDY OF CRIMINAL PERSONALITY

Considered and analyzed psychological aspects of criminal conduct and feature of personality criminal and psychological constituents of the system «criminal is crime is victim».

УДК 159.9:343.914

Г.В. ПОПОВА*, канд. психол. наук, доц.,
О.О. НАЗАРОВ**

Харківський національний університет внутрішніх справ
Новоодеський РВ ХМВС України в Миколаївській області***

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАНЬ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ВБИВСТВО ЩОДО СКОЄНОГО НИМИ ЗЛОЧИНУ ТА КОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА РОБОТИ З ЕМОЦІЙНОЮ СФЕРОЮ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦІВ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ТИПУ

Аналізуються гендерні особливості почуттів злочинців, які вони відчували в момент скоєння вбивства та з плином часу. Пропонується корекційна програма роботи з вбивцями з урахуванням гендерних особливостей емоційної та мотиваційної сфер особистості.

У нашій сучасності, на жаль, насилля існує у самих різноманітних сферах життя та в усіх соціальних прошарках. Його найнебезпечнішою формою виступає вбивство особи особою, оскільки воно посягає на саму дорогу річ для людини – на її життя. Саме тому, що попередження вбивства є важливим завданням юридичної психології та юридичної практики, важливими є дослідження, які направлені на аналіз особистісних механізмів скоєння вбивства для розробки корекційних програм, спрямованих на виправну та профілактичну роботу зі злочинцями.

Характеристикою злочинців, виявленням їх типів займалися різні автори [1-3]. В насильницьких злочинах, як вказують автори, часто фіксується жорстока агресивність, що проявляється в нанесенні жертві тяжких фізичних та психічних травм. Цей тип агресивної поведінки злочинця свідчить про глибоку особистісну деформацію, про сформованість у особистості стійкої установки на агресивну поведінку, на постійну готовність індивіда наносити шкоду людям на фоні крайнє зниженого соціального самоконтролю особистості.

Для осіб, що скоїли насильницькі злочини, характерні такі психологічні риси: дефектність соціальної ідентифі-

кації, емоційна тупість, імпульсивна агресивність. Злочинці, що винні у вбивствах, тілесних ушкодженнях, звалтуванні, хуліганських діях, відрізняються крайньою дезорієнтованістю, стереотипованістю асоціальних поведінкових навичок, в багатьох випадках страждають алкоголізмом. Типовими проявами цих осіб є крайній егоцентризм, бажання швидкого задоволення спонтанно виниклих бажань, примітивізм та цинізм. В насиллі вони знаходять єдиний засіб вирішення власних конфліктів. Для них є типовим широке використання засобів психологічного самозахисту - самовиправдання ними своєї антисоціальної поведінки, перекладання вини на потерпілого та зовнішні причини [1].

Негативні якості даної категорії злочинців формуються в дуже негативних умовах соціального оточення: знижений соціальний контроль, емоційна деривація в дитинстві, відчуження від сім'ї та соціально-позитивних груп. З агресивною поведінкою корелюють такі негативні якості емоційної сфери особистості, як підвищений рівень тривожності, злобність, егоцентризм, знижена толерантність (неспроможність переносити труднощі), неспроможність до емоціонального співчуття (асінтонність) на фоні аутиз-

му (соціальній відчуженості) [2].

Але в науковій літературі на цю тему недостатньо робіт, які використовують гендерний аналіз поведінки злочинців та, особливо, їх переживань. Більшість робіт описують чоловічу злочинність, хоча в сучасний період зростає та змінюється жіноча.

Ціллю даної роботи є виявлення гендерних особливостей переживань, що супроводжували скоєння насильницького злочину (вбивства). Для вирішення цієї задачі ми використовували такий метод дослідження, як структуроване інтерв'ю. Опитуваним пропонувалося відповісти на питання, які стосуються переживань засуджених, що супроводжували скоєння злочину та його наслідків. Засудженим чоловікам та жінкам в ході інтерв'ю були поставлені питання стосовно почуттів, які вони відчували в момент скоєння злочину, через деякий час та зараз (на момент опитування). Таким чином були виділені наступні групи почуттів, що супроводжували скоєння злочину та його наслідків:

- почуття в момент скоєння злочину;
- почуття, які відчували засуджені через деякий час;
- почуття, що супроводжують відношення до скоєного злочину засуджених зараз (на момент опитування).

Після опитування ми фіксували дані в письмовому вигляді. На основі контент-аналізу отриманих відповідей були виділені такі почуття: байдужість, страх, ненависть, ревнощі, образа, злість та почуття вини.

Для проведення дослідження приймали участь 41 чоловік, які відбувають покарання за скоєння насильницьких злочинів в Холодногірській виправній колонії Харківської області (№ 18). Під час проведення дослідження опитувані чоловіки перебували в 1, 2, 5 та 7 загонах. Також в дослідженні приймали участь 41 жінка (Качаніській виправній колонії Харківської області № 54). Під час проведення дослідження засуджені жінки перебували в 1, 2, 4 та 6 загонах. Скоєні насильницькі злочини передбачені 115, 116, 118, 119 та 121 статтями діючого Кримінального кодексу України [4].

Розглянемо сутність отриманих результатів гендерного порівняння (див. таблицю). Для засуджених чоловіків простежується така тенденція переживань в момент, через

деякий час після скоєння злочину та в теперішній час.

В момент скоєння злочину біля половини чоловіків-вбивць, виходячи з їх відповідей, взагалі нічого не відчували, не проявляли ніяких відчуттів (52,38 %). Чоловіки пояснюють це тим, що не замислювалися в той момент, що вони роблять, ніби свідомість відключається. Для них ця подія була, за їх словами, неочікуваною, яка швидко сталася. Їм було все рівно, які були наслідки. На нашу думку це свідчить про низьку культуру емоційного життя та нерозвинуту емоційну рефлексію цієї категорії опитуваних. Низький рівень рефлексивних можливостей призводить до того, що особистість взагалі може не усвідомлювати своїх відчуттів, не може про них розказати, але це не означає, що їх нема. Можливо також, що це протиправне діяння супроводжувалося байдужістю. Байдужість в такій ситуації свідчить про низькі емпатійні можливості особистості, зосередженість тільки на своїх потребах, неспроможність замислитися про те, що відчуває партнер по спілкуванню.

Деякі з опитуваних чоловіків під час скоєння злочину відчували почуття страху та жаху (19,04 %). Вже в той момент вони усвідомлювали, що коять страшний злочин, але бажання розправитися, розквітатися з жертвою виявилось сильнішим. Майже третина опитуваних чоловіків на момент скоєння злочину відчували почуття злості, ненависті і також гніву на ґрунті ревнощів (28,56 %). Переважно, це злість, яку вони відчували до жертви, була визнана негативним ставленням до неї. Та вираження цієї злості і є вбивство.

Проаналізувавши почуття, які засуджені чоловіки відчували через деякий час після скоєння злочину, ми встановили такі тенденції. Більшість опитуваних чоловіків відчували почуття провини (61,9 %). Вони жалкували про те, що заподіяли такий вчинок, ненавиділи себе за вчинене. За їх словами, вони взагалі не могли повірити, що таке накоїли. В рівній мірі проявляються серед чоловіків-вбивць через деякий час після скоєння злочину почуття байдужості (19,04 %) та страху (19,04 %): деякі не жалкували про скоєне вбивство, проявляли байдужість, а дехто проявив через певний час після вбивства страх - перед собою, за наслідки злочину, за майбутнє.

Таблиця - Почуття, що супроводжували скоєння злочину та його наслідків серед засуджених чоловіків та жінок (в %)

№	Почуття	Момент переживання					
		Під час злочину		Через деякий час		Зараз	
		ч	ж	ч	ж	ч	ж
1	Байдужість	52,38*	19,04*	19,04	9,52	19,04	9,52
2	Страх	19,04*	47,61**	19,04	19,04	0	0
3	Ненависть	4,76	14,28	0	0	0	0
4	Ревнощі	4,76	4,76	0	0	0	0
5	Образа	0	4,76	0	0	0	0
6	Злість	19,04	9,52	0	4,76	0	0
7	Почуття вини	0	0	61,9	66,66	80,95	90,47

* - розбіжності, значимі при $P \leq 0,05$

І нарешті, проаналізувавши почуття, що опитувані чоловіки відчувають зараз, ми виявили таку закономірність. Значна більшість чоловіків, які скоїли насильницькі злочини, відчувають почуття вини (80,95 %). Вбивство вони розглядають не як подію, яка залежала від зовнішніх обставин, а як свою провину. У цих чоловіків виражене бажання повернути час, але це неможливо. Та серед чоловіків зустрічаються й ті, що проявляють байдужість до скоєного ними вбивства (19,04 %). Вони вважають, що жертва отримала добрий «уроку».

Таким чином можна зробити висновок, що під час скоєння злочину серед засуджених чоловіків є тенденція прояву байдужості до скоєного ними вбивства. Але з часом це почуття проявляється вже в меншій мірі. Почуття провини за скоєний злочин зростає з часом та проявляється в значній більшості засуджених чоловіків. Під час скоєння злочину різноманітність почуттів серед опитуваних чоловіків широка: байдужість, страх, злість, ревності, ненависть; та ця різноманітність з часом звужується до байдужості та почуття вини.

Що стосується засуджених жінок, то серед них були виявлені наступні закономірності (див. також таблицю).

В момент скоєння злочину біля половини опитуваних нами засуджених жінок відчували страх (47,61 %). Відповідно їх самозвітам, страх був визнаний самою ситуацією скоєння ними злочину. Але у 19,04 % жінок виявлені відповіді про байдуже відношення до скоєного злочину. За словами цих жінок, взагалі ніякі почуття в цей момент не виникали, навіть сприйняття навколишнього світу нібито «відключилося». Такі відповіді свідчать про включення механізму емоційної дисоціації.

Більше третини опитуваних жінок в момент скоєння злочину відчували спектр сильних негативних відчуттів: ненависть, злість, ревності та образу. Ці сильні почуття жінки-вбивці відчували до своїх жертв відповідно їх поведінці, тобто якісь прояви поведінки жертви призводили до «запуску» неконтрольованих почуттів.

Проаналізувавши почуття, які жінки-вбивці відчували через деякий час, ми отримали наступні результати: більшість засуджених жінок виявили почуття вини, співчуття за скоєне протиправне діяння (66,66 %). Вони жалкують про скоєний злочин, висловлюють думки, що повинні відповісти за свої вчинки. Ці жінки мріють повернути час, щоб повести себе інакше. А через певний час після скоєння злочину їх почуття супроводжували спогади про злочин, усвідомлення наслідків того, що заподіяли. Деякі з засуджених відчували почуття страху (19,04 %). Це страх перед майбутнім життям, страх за минулий вчинок. 9,52 % жінок висловили байдуже ставлення до ситуації злочину. Вони вважають за правильне те, що заподіяли. У незначної кількості досліджуваних жінок через якийсь час після скоєння злочину виражене почуття злості (4,76 %).

При аналізі почуттів, що засуджені жінки відчувають зараз, виявилось, що значна більшість злочинниць-жінок свідчать про наявність почуття вини, розкаяння (90,47 %). Вони усвідомили тяжкість злочину, його негативні наслідки як для інших людей, так і для себе. Ці жінки також жалкують, що з-за скоєного багато часу їхнього життя пройде просто так, за ґратами. Вони вважають за брудне

те, що трапилося. Але все ж є випадки, коли виявляється байдужість (9,52 %). Ці жінки не відчувають себе винними, впевнені в тому, що заподіяли правильний вчинок. Саме для цих жінок передбачається негативний прогноз на майбутнє щодо питань соціальної адаптації.

Таким чином, було виявлено, що в момент скоєння злочину половина опитуваних жінок проявляли почуття страху. Значна частина - байдужість та ненависть. Менш поширені серед досліджуваних жінок такі почуття, як злість, ревності та образа. З часом ці почуття змінюються: через деякий час більшість жінок-злочинниць відчувають почуття вини, менше проявляється серед них почуття страху. З часом у більшості опитуваних жінок, які відчували байдужість до скоєного злочину, настає усвідомлення скоєного та приходять почуття каяття. Але є невелика кількість жінок, що і досі відчувають почуття злості. На момент дослідження більшість жінок, за деяким виключенням, відчувають почуття провини. Виключення складають ті, що усвідомлюють почуття байдужості до скоєного ними злочину.

Порівнюючи результати, що були отримані в ході аналізу почуттів засуджених чоловіків та жінок в момент скоєння злочину, через деякий час та зараз, між досліджуваними чоловіками та жінками, ми встановили наступні розбіжності. В момент скоєння злочину більшість чоловіків, що скоїли насильницькі злочини, проявляють байдужість до протиправного діяння, а більшість жінок - страх. На другому місці по поширеності серед засуджених чоловіків є почуття страху, а серед жінок - байдужість. Як для чоловіків, так і для жінок характерним є те, що почуття байдужості протягом часу проявляється вже в меншій мірі у засуджених, його змінює почуття провини та каяття. Але почуття страху у чоловіків проявляється через деякий час. Тобто це пов'язано з усвідомленням суті події та наслідків для їх життя. На відміну від опитуваних чоловіків, почуття страху серед жінок з часом менше проявляється та також відсутнє на момент опитування. Можливо це пов'язано з практичною направленістю жінок на життєві процеси та бажанням бути соціально адаптованими.

Досить поширеним у момент скоєння злочину для опитуваних жінок є почуття ненависті, яке потім не вказується при опитуванні. Почуття ненависті серед чоловіків також, як і у жінок, з часом не вказується. На відміну від чоловіків, серед жінок почуття злості проявляється і через деякий час, хоча майже в двічі меншій кількості опитуваних жінок, ніж у сам момент скоєння злочину. Почуття ревності в однаковій мірі проявляються як серед опитуваних чоловіків, так і серед жінок, та має місце тільки в момент скоєння злочину.

Ще одна відмінність між засудженими чоловіками та жінками полягає в тому, що серед чоловіків взагалі не вказуються почуття образи. Почуття провини, яке для опитуваних обох груп з'являється через деякий час, вказується майже в рівній мірі як опитуваними чоловіками, так і жінками. Але протягом часу вираженість цього почуття характерна для більшої кількості жінок, ніж для чоловіків.

Таким чином, жінки частіше за чоловіків відчувають сильні почуття (страх, ненависть). А чоловіки в більшій мірі байдужі до своїх жертв чи відчувають агресивні по-

чуття. Як чоловіки, так і жінки схильні витісняти образ злочину та не виявляють почуття через деякий час та зараз, що може свідчити про збільшення внутрішньої напруги.

Для визначення достовірності розбіжностей порівняння результатів опитування чоловіків та жінок щодо їх почуттів, які супроводжували скоєння злочину та його наслідків, було використано кутове перетворення Фішера (критерій χ^2). Розбіжності досягають значимості щодо почуттів, які супроводжували скоєння злочину в момент скоєння злочину. Це почуття байдужості ($p < 0,01$), що більш виражене для чоловіків, почуття страху ($p < 0,05$), яке характерно для жінок.

Більшість засуджених жінок у момент скоєння злочину мали сильні почуття, що свідчить про необхідність психокорекційної роботи в напрямку саморегуляції. Вчені пропонують психологічну корекцію соціальних установок засуджених із насильницькою спрямованістю особистості в процесі їх ресоціалізації [3]. Але, на нашу думку, потрібна не тільки когнітивна переробка установок, але й цілеспрямована психокорекційна робота з емоційною сферою особистості злочинців.

На наш погляд, найбільш ефективною формою психокорекції для тих, хто скоїв насильницький злочин, є групова робота на базі психодраматичних методів, що дозволяють виявляти та аналізувати почуття в ході рольового розігрування ситуацій насильства. Для вбивць необхідна проробка тих почуттів, які вони переживали до, в момент та після скоєння вбивства. Цілло запропонованого нами психодраматичного блока психокорекційних занять повинно стати як відреагування почуттів, так і досягнення самоконтролю особистості над своєю поведінкою.

Нами пропонується комплекс психокорекційних вправ, що спрямований на розвиток у правопорушників рефлексії власних дій, усвідомлення та проробку почуття провини, вироблення прийомів самоконтролю в емоційних ситуаціях. Нижче ми приводимо опис деяких вправ для групової психокорекційної роботи із правопорушниками, що скоїли насильницькі злочини.

Вправа «Каяття» спрямована на усвідомлення суті насильницького злочину, зокрема, вбивства. Правопорушникам, що скоїли вбивство, пропонується «розмова із жертвою», в ході якої вони повинні просити вибачення за те, що лишили жертву життя та різних можливостей життя (можливість спілкуватися із близькими та друзями, отримувати насолоду від їжі, працювати, бачити небо, бажати чогось та ін.).

Перед виконанням цієї вправи рекомендується провести круг обговорення цінностей учасників: що тобі подобається робити більш за все, чого ти прагнеш від спілкування, від праці, сім'ї, що ти цінуєш в житті, більш за все... Після такого обговорення вправа «Каяття» набуває особистісного значення. Гендерний аспект вправи пов'язаний з гендерною специфікою цінностей. Так, наприклад, для жінок цінність сім'ї та дітей традиційно більша, ніж для чоловіків, і цю тенденцію необхідно враховувати при проведенні вправи. Вправа дозволяє усвідомити: правопорушник може лишитися того, що йому найдорожче так само, як і жертва в тому разі, коли навколишні люди не цінують його життя.

Рольовий розіграш конкретної ситуації злочину. При

цьому роль жертви надається вбивці. Це сприяє усвідомленню правопорушником почуттів жертви, її міркувань, мотивів поведінки. Таке усвідомлення надає можливість ідентифікації правопорушника і з жертвою, і далі усвідомлення її прав та особистісних проявів. Гендерний аспект вправи стосується акцентів аналізу результатів в ході обговорення після виконання: чому саме так діяла жертва, що в поведінці жертви в ході скоєння реального злочину було сприйнято невірно, що нового ви усвідомили відносно дій нападника і жертви. Жінки частіше за чоловіків прагнуть виглядати соціально прийнятно та отримати підтвердження від оточення. Цю тенденцію можна використовувати при аналізі вражень правопорушників від виконання ролі жертви: ніякі «розумні» пояснення з боку вбивці не приймаються. Потрібно цінувати як власне життя, так і оточуючих.

Більш ефективний вплив рольового розіграшу на свідомість правопорушників виникає в тому разі, коли перед ним проводиться метафорична гра «Ловець». Скорочена фабула гри: на планету, що пригідна для життя, висадилися люди. Вони почали обживати планету та раптово зрозуміли, що тут є місцеві розумні мешканці – власники планети, але вони не дійшли до такого технічного прогресу, як земляни. Люди повинні вибирати: знищити ловець чи домовитися з ними. В цій грі вся група учасників розділяється на дві підгрупи: землян та ловець. На першому етапі гри кожна підгрупа приймає рішення щодо друг-друга. Через деякий час, у тому разі, коли групи прагнуть насильницьких дій, психолог пропонує групам домовитися. Другий етап гри – переговори. В розпалі і переговорах психолог пропонує групам обмінятися ролями (ти, хто були ловецьками, стають людьми і навпаки). Переговори продовжуються. В ході гри можлива зміна позицій. Запропонована гра дозволяє провести децентрацію щодо власних інтересів і міркувань. Це сприяє розвитку рефлексії, розумінню цінності інтересів другої сторони.

Вправа «Маєш вибір» спрямована на розвиток рефлексії та регулятивних можливостей в ситуації міжособистісного конфлікту. Правопорушник розповідає про свій злочин. Група міркує: що можливо було би зробити замість вбивства. Завдання психолога: знайти не менше 3-х можливих варіантів правослухняної поведінки, що відповідає також поняттю «особистісне достоїнство» (жіноче, та чоловіче). Тренер надає інформацію стосовно конструктивних дій в ситуації психологічного протистояння, дає групі поняття «асертивна поведінка». Ця вправа допомагає усвідомити учасникам власні можливості регуляції в ситуації міжособистісного конфлікту в рамках закону.

Висновки.

1. Серед досліджених злочинців жінки частіше за чоловіків відчують сильні почуття (страх, ненависть). А чоловіки - в більшій мірі байдужі до своїх жертв, або відчують агресивні почуття. Як чоловіки, так і жінки схильні витісняти образ злочину та не виявляють наявності почуттів через деякий час та момент опитування, що може призводити до збільшення внутрішньої напруги

2. Виправлення правопорушників, що засуджені за вбивство, може бути успішним лише тоді, коли вдається сформувати в них почуття вини, каяття, ставлення до покарання як до справедливої міри за вчинений злочин.

Психокорекційну роботу слід спрямовувати на те, щоб норми закону та соціальні правила були усвідомлені правопорушниками та сприйняті ними як регулятори поведінки. Зміст психокорекційної роботи з правопорушниками повинен бути побудованим з урахуванням гендерних особливостей емоційної та мотиваційної сфер саме тому, що це сприяє цілеспрямованому та адресному впливу на особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступника и расследование преступлений. -М.:

Юристь, 1996.

2. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология. -Харьков: Из-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002.

3. Давидова О.В. Психологічна корекція соціальних установок засуджених із насильницькою спрямованістю особистості в процесі їх ресоціалізації: Автореф. дис... канд. психол. наук. -Київ, 2002.

4. Уголовный Кодекс Украины. -Харьков: Одиссей, 2001.

Надійшла до редколегії 19.10.2006

ПОПОВА Г.В., НАЗАРОВ О.А. ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕЖИВАНИЙ ОСУЖДЕННЫХ ЗА УБИЙСТВО ПО ПОВОДУ СОВЕРШЕННОГО ИМИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ И КОРРЕКЦИОННАЯ ПРОГРАММА РАБОТЫ С ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СФЕРОЙ ПРЕСТУПНИКОВ НАСИЛЬСТВЕННОГО ТИПА. Анализируются гендерные особенности переживаний преступников, которые они чувствовали в момент совершения убийства и с течением времени. Предлагается коррекционная программа работы с убийцами с учетом эмоциональной и мотивационной сфер личности.

POPOVA G.V., NAZAROV O.A. GENDER CHARACTERISTICS OF FEELINGS ABOUT COMMITTED CRIME OF CRIMINALS WHO WERE CONDEMNED FOR MURDER AND CORRECTION PROGRAM OF WORKING WITH EMOTIONAL SPHERE IN PERSONALITY OF VIOLENT MURDERS'

Are analyzed gender features of experiences of criminals which they felt at the moment of fulfillment of murder and eventually. The correctional program of work with murderers is offered in view of emotional and motivational spheres of the person.

В.В. ЧЕПЕНКО

Харьковский ин-т Межрегиональной академии управления персоналом

УДК 314.27-057.36

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ СОТРУДНИКОВ ОВД¹

Рассматриваются социально-психологические факторы суицидального поведения, динамика аутоагрессии среди гражданского населения и сотрудников органов внутренних дел Украины и полиции зарубежных стран; установлена корреляционная зависимость между статистических данных о преступности и самоубийствах среди сотрудников милиции.

Высокий уровень суицидальной активности среди сотрудников органов внутренних дел обуславливает необходимость поиска и разработки эффективных методов мониторинга, прогнозирования, превенции и психологической профилактики аутоагрессии. Согласно официальным данным, за годы независимости в результате суицида погибло около 300 сотрудников МВД Украины. Самоубийства, совершаемые сотрудниками органов внутрен-

них дел, относятся к категории наиболее тяжелых чрезвычайных происшествий. Они имеют не только моральные и экономические последствия, но и большой общественный резонанс. Кроме этого, необходимо учитывать и такую тревожную тенденцию: в результате суицида потери личного состава приближаются к количеству сотрудников органов внутренних дел, погибших при исполнении служебных обязанностей.

Актуальность данной темы обусловлена несколькими факторами. Прежде всего, недостаточным количеством теоретических и практических работ, посвященных изуче-

¹ Первичная рекомендация по направлению исследований: канд. психол. наук Логачев Н.Г. (ХНУВД).